

**BUCUREȘTIUL
MUTILAT**

ANDREI PANDELE
BUCUREȘTIUL
MUTILAT

Cu fotografii de Andrei Pandeale,
Dan Vartanian, Dan Dinescu,
Sorin Vasilescu, Peter Derer,
Șerban Lăcrișeanu, Andrei Bîrsan,
Nic Hanu, Radu Ștefănescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Niță
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group

© HUMANITAS, 2018

Toate drepturile rezervate. Nici o parte din acest volum nu poate fi reprodusă ori folosită sub nici o formă și prin nici un fel de mijloace, inclusiv electronice, fără permisiunea scrisă a editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Pandele, Andrei — Bucureștiul mutilat / Andrei Pandele; cu fotografiile de Andrei Pandele, Dan Vartanian, Dan Dinescu, ... — București: Humanitas, 2018 — ISBN 978-973-50-6198-2 — I. Vartanian, Dan (foto.) — II. Dinescu, Dan (foto.) — 77

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

În loc de prefață

orașul cu memoria ștersă

Uranus, unicul cartier din București așezat pe un relief pronunțat, nu a avut noroc.

Speriat de efectele cutremurului din 1977 în propria lui casă de pe malul lacului, Nicolae Ceaușescu le-a cerut specialiștilor să-i indice cel mai sigur loc de construcție din București. Locul cu cel mai bun teren de fundare din oraș era Dealul Spirii, unde fusese amplasat din 1860 Arsenalul Armatei.

Acolo exista un cartier pitoresc, denumit Uranus, cu case bătrânești așezate în pantă, pe locul unde altădată existaseră niște vii. De la nord către sud, străzile Cazărmii, Lăzureanu, Minotaurului, Ecoului, Meteorilor, Arionoia și Salvatorului coborau de la vest spre est. Ultima spre sud, Strada Sabinelor, se afla deja pe teren plat.

Mie îmi plăceau în mod special străzile Ecoului, cu traseul ușor frânt la limita estică, și Arionoia, unde întâlneai curți mari, cu verdeață, și pavaje cu piatră cubică. De regulă, casele din deal erau mai modeste decât cele din vale, dinspre Antim-Rahova. Însă întregul cartier, cu grădinile lui întinse și viața tihnită, burgheză, păstrase parfumul anilor 1910.

Cartierul Uranus arăta de fapt mai bine decât îl vedem astăzi în poze vechi. Era greu să-l redai avantajos. Nu puteai fotografia casele de sus, ca să pui în valoare amplasarea lor în pantă.

Cutremurul din 1977 a reprezentat un bun pretext de a schimba modalitatea de proiectare și construcție în București. Deviza inventată, „Străzi

și case în stare iminentă de prăbușire", a fost folosită abuziv pentru demolarea orașului, deși se știa că păstrarea și întreținerea centrelor istorice este de trei ori mai ieftină decât dărâmarea și reconstruirea lor. Neîngrijite zeci de ani, unele clădiri și ansambluri arătau trist. Renovate cu puțini bani, multe dintre ele arată astăzi splendid.

Ca arhitect, am aflat mai devreme despre intențiile lui Ceaușescu de a „sistematiza” orașul. Am vorbit cu câțiva prieteni. Ne-am gândit, de bună seamă, să facem relevee fotografice. Nu era însă posibil în timp util. De altfel, fotografierea era formal interzisă; și în plus, nu se găseau filme.

M-am decis atunci să înregistrez viața orașului având în fundal repere urbane amenințate cu dispariția. Interesat de evoluția „lucrărilor” de mutilare și de efectul lor asupra locuitorilor zonei, am revenit de numeroase ori, încercând să fixez pe peliculă impresii directe.

În 1983-84 mă prefăceam că doar mă plimb prin cartier... Veneam de departe, când eram liber, sâmbăta sau duminica. De regulă, îmi făceam un plan. Să parcurg, de pildă, străzile mele preferate. Dar socoteala de acasă nu se potrivea întotdeauna cu cea din târg: uneori lumina cădea mai bine pe străzile perpendiculare; sau apăreau persoane care înviorau cadrul.

„Organele” m-au oprit în repetate rânduri. Nu făceam nimic ilegal, însă activitatea mea li se părea dubioasă. Legitimația de ziarist sportiv m-a scos de câteva ori din încurcătură. Aveam planuri exacte, găsisem unele din 1940, cu nume de străzi schimbate ulterior, așa că mă orientam rapid. Am învățat legislația, ca să-i pot pune la punct pe milițieni.

Deși făcute la întâmplare, demolările se desfășurau urgent. Revenind în același loc după o săptămână, nu mai găseam o anume casă. Mi s-a întâmplat asta de patru ori cu adrese diferite, pe str. Olteni, de pildă.

Reacțiile oamenilor din cartier erau diverse. Unii se bucurau: „Ne mutăm la bloc! Acolo n-o să mai tăiem lemne, n-o să mai cărăm apă.” Dar și aceștia au descoperit repede că au pierdut ceva din calitatea vieții. Alții treceau de la cinci camere mari la două camere confort III. Mobilele vechi nu încăpeau în noul apartament. Mai duceau din ele pe la rude...

Erau și oameni foarte săraci, mulțumiți că se alegeau cu câte ceva la demolarea unui palat: un vas de WC, o ușă, un calorifer de valorificat la fier vechi.

Mulți aveau însă privirile împietrite. Cu inima înghețată, vedeau cum le este distrus cadrul de viață. Desigur, copiii își vedeau în continuare de ale lor, jucându-se în molozul caselor elegante, devastate de așa-zisa „modernizare”.

Odată pornite, buldozerele lui Ceaușescu nu s-au limitat la cartierul Uranus. În total s-au demolat, oarecum la întâmplare, aproape șase kilometri pătrați din centrul istoric al capitalei.

O anecdotă amară a acelor vremuri spune mult despre felul în care se petreceau distrugerile: trecând odată prin oraș, Ceaușescu a fost nemulțumit de o „magherniță”. „E casa lui Iorga”, a zis cineva. „Dați-i niște bani. Până luni să nu mai fie!” a replicat dictatorul.

Pe măsură ce șantierele avansau, orientarea devenea tot mai dificilă, uneori imposibilă. Reperele dispăreau, năruite. După 35 de ani, nu mai știu sigur dacă unele imagini sunt de aici sau de dincolo...

Oricum, am depășit cu mult cartierul Uranus. Adunam mărturii despre mutilarea orașului ca întreg.

Nicolae Ceaușescu a fost un om simplu, de la țară, cu patru clase primare, dar cu o ambiție fără margini. Avea o memorie foarte bună și prindea ușor orice idee care-i convenea. Fire bănuitoare, nu accepta consilieri competenți. Se bizaia cel mult pe cei zece frați ai săi, toți miniștri adjuncți, și, desigur, pe Elena Ceaușescu, „savanta” analfabetă. Cultul personalității l-a făcut să se creadă infailibil în orice domeniu. Avea însă un caracter labil – se răzgândea tot timpul, era influențabil, putea fi manipulat ușor – și anxios – era terorizat de boală, de atentate etc.

Cutremurul din 4 martie 1977 i-a arătat cât de fragilă este capitala. După 1980, Bucureștiul a devenit terenul lui de joacă favorit. Voia să-l schimbe după gustul lui – să rămână în istorie drept Marele Ctitor al Bucureștiului socialist. Însă era total nepriceput în domeniu și nici nu accepta vreo opinie diferită. Evita să „colaboreze” cu cei mai buni arhitecți. Nu înțelegea nimic din argumentele tehnice. Așa încât îi prefera pe cei mai obedienți, și care îl făceau pe El să se simtă important.

A încercat, stângaci, adaptarea unui plan din 1935, comandat de primarul Dem Dobrescu, care propunea Splaiul Dâmboviței drept ax est-vest de circulație în oraș, cu o rezolvare coerentă. Ceaușescu nu l-a discutat niciodată direct cu arhitecții și urbanistii. El enunța „principii obligatorii”, fără să le înțeleagă efectele. În plus, își schimba mereu părerile.

Nimic nu e mai grăitor pentru stilul în care „primul arhitect” al țării dirija lucrările decât câteva dintre nenumăratele „indicații prețioase”, adesea contradictorii, consemnate de directorul tehnic al Proiect București, arh. Constantin Jugurică, în volumul *Bucureștiul cutremurat, 1977-1989*:

„Câți metri lățime are artera Champs-Élysées din Paris?” – 90 m, i-a răspuns cineva din suită (real: 70 m). „Deci această arteră va avea lățimea minimă de 92 m” (p. 98); „La toate clădirile pe Calea Victoria Socialismului, ultimele nivele să fie cu elemente decorative, turnulețe, pergole” (p. 104); „Biblioteca Națională va avea o arhitectură monumentală. Nu ca o magazie, așa cum ați propus. Volumul va fi încununat cu o cupolă și cu acoperiș tradițional” (p. 162); „Ați făcut desene frumoase. Dar mai întâi să demolăm zona. Apoi facem planurile de amenajare” (p. 198); „Bisericile Olteni și Sf. Vineri se vor demola!! Parcul de la Sf. Gheorghe să fie plantat cu copaci mari, să oprească vederea spre silueta bisericii!!” (p. 203); „Prelungirea arterei Calea Victoria Socialismului spre Căuzași va avea ampriza minimă 92 m, nu 90 m, meschin, cum ați propus voi! Să facem ceva ce n-a văzut Parisul” (p. 204); „De ce fântâna centrală [de la Piața Unirii] e așa de lată? Trebuia să o faceți numai de 10 m. Nu pricepeți nimic. Habar nu aveți de arhitectura decorativistă [sic], cât de cât...” „Să mai vedem o dată lățimea fântânii: poate de 15 m” (p. 230).

Nici Elena Ceaușescu nu se lăsa mai prejos: „Vor fi trași la răspundere cei din vina cărora se demolează!” „Proiectanții și arhitecții sunt marii vinovați! Au făcut soluții proaste, negândite și dușmănoase. To'arășu' Ceaușescu a intervenit doar pentru a salva ce se mai putea salva” (p. 6).

Din ordinul unui tiran primitiv și megaloman, în București s-a demolat pe timp de pace mai mult decât au distrus două războaie mondiale plus două cutremure mari (cele din 1940 și 1977).

O suprafață imensă din orașul istoric a fost rasă de pe fața pământului. „Marele Conducător” dorea să transforme târgul patriarhal și Micul Paris al bunicilor noștri într-un mare Phenian utopic. Să dărâme întregul oraș și să înlocuiască vechile clădiri cu decoruri de operetă.

În acei ani, lumea numea gigantul șantier „Ceaușima”, aluzie la distrugerile făcute în Japonia de bomba atomică. Structura tradițională a orașului a fost distrusă și înlocuită cu blocuri de o arhitectură îndoielnică, pe o tramă stradală total diferită.

Unii arhitecți i-au fost complici dictatorului. Nici nu erau prea competenți în anumite domenii – altfel nu se pot explica prea multele stângăcii. De pildă, axul Bulevardului Unirii de azi, fost Victoria Socialismului („Victoria Socialismului asupra întregului popor”, i se zicea în epocă), este plasat în diagonală peste țesutul urban tradițional.

Iată un șir de cifre de necrezut:

S-a demolat (în parte inutil) o suprafață de 5,86 km² din centrul istoric. Pe 1,66 km² din suprafața orașului au rămas câmpuri cu buruieni. Circa 20 000 de proprietăți au fost distruse. Peste 60 000 de familii au fost forțate să se mute. 19 străzi nord-sud au fost blocate sau desființate. O cicatrice de 5,423 km lungime brăzdează orașul de la vest la est.

Numeroase monumente istorice au fost demolate:

Biserici ortodoxe: Enei, Albă Postăvari, Spirea Veche, Izvorul Tămăduirii, Sf. Nicolae Sârbi, Gherghiceni, Sf. Nicolae Jitniță, Doamna Oltea, Sf. Vineri Herasca, Olteni, Sf. Spiridon Vechi, Sf. Treime Dudești, Bradului (Bradul Staicu).

Mănăstiri: Cotroceni, Schitul Maicilor, Mihai Vodă, Văcărești, Antim – parțial, Sf. Pantelimon.

Sinagogi: Aizic Ilie, Rezith Doadh, Malbim.

Alte monumente: Spitalul Brâncovenesc, Hala Mare a Unirii, Institutul medico-legal „Mina Minovici”, Hanul Galben, Stadionul Republicii, Muzeul Militar.

O serie de monumente au fost translatate și ascunse între blocuri:

Opt biserici – Sf. Ioan Moși, Schitul Maicilor, Olari, Sf. Ilie Rahova, Mihai Vodă (inclusiv clopotnița), Sf. Ioan Piață, Sf. Gheorghe Nou Capra, Cuibul cu Barză – și sediul Sinodului mănăstirii Antim. Marele merit al translatării și astfel salvării de la demolare a acestor monumente îi revine ing. Eugen Iordăchescu de la Institutul Proiect București.

În interbelic, administrația și oamenii cu bani doreau să facă investiții care să dăinuie. Orașul era modernizat mai ales în centru, unde a luat astfel naștere o enclavă elegantă a vechiului târg patriarhal. Operațiunea urbană comunistă a fost incoerentă, întâmplătoare, urmând nu atât ideile și proiectele specialiștilor, cât gesturile mâinii lui Nicolae Ceaușescu, sfătuit de Elena, și mai needucată ca el, gesturi interpretate adesea de activiștii de partid prin prisma intereselor lor.

Modificarea urbanistică nu era concepută spre progresul capitalei, în interesul locuitorilor ei. A fost mai degrabă o răzbunare împotriva orașului

istoric, de care dictatorul se temea și pe care, cu mentalitatea lui de om needucat, nu-l înțelegea.

Fotografiile mele nu mi s-au părut suficiente pentru a ilustra mutilarea orașului București în toată amploarea ei. Așa că am apelat la prieteni. Le sunt profund recunoscător celor care mi-au oferit cu generozitate imagini pentru volumul de față: Dan Dinescu, Nic Hanu, Dan Vartanian, Șerban Lăcrișeanu, Sorin Vasilescu, Peter Derer, Andrei Bîrsan și Radu Ștefănescu.

Orașul pitoresc

...cu rămășițe din târgul patriarhal al secolului al XIX-lea, din micul Paris și din orașul interbelic. Imagini din cartierele Uranus, Văcărești, Rahova, Antim, Dudești, Căuzași...

„N-aș fi crezut că Bucureștiul era în 1936 mai modern decât Tokyo.”

Fumihiko Maki, 1996
arhitect japonez, deținător al Premiului Pritzker 1993

© DAN DINESCU

1983. Biciclist și umbre de prânz urcă pe Str. Ecoului.

© ANDREI PANDELE

Aprilie 1982. Bicicliști în grup trec prin fața Halei Matache Măcelaru.

Cuprins

În loc de prefață	
Orașul cu memoria ștersă	5
Orașul pitoresc	11
Cutremurul din 4 martie 1977	75
Așa-zisa „Epoacă de Aur”	81
Intervenții urbane iresponsabile	101
„Spre comunism în zbor...”, sau Propagandă și realitate	165
Speculă imobiliară	199
În loc de încheiere	
Considerații tehnice	205